

DÔLEŽITOSŤ DEKRETÁLIE *UT FAME* PÁPEŽA INOCENTA III. PRE ROZVOJ TRESTNÉHO PRÁVA

THE SIGNIFICANCE OF THE DECRETAL *UT FAME* OF THE POPE INNOCENT III FOR THE DEVELOPMENT OF CRIMINAL LAW

Vojtech Vladár¹

DOI: <https://doi.org/10.24040/pros.13.11.2020.sdtsp.129-154>

Abstrakt

*Aj v právnom odvetví sa môže stať, že výrok istej autority ovplyvní dalekosiahlym spôsobom jeho ďalší vývoj bez ohľadu na jej pôvodný zámer. Uvedené sa ideálne hodí na konštatovanie pápeža prelomu 12. a 13. storočia, Inocenta III., ktorý nepriamo apeloval na verejné autority slovami *publicae utilitatis intersit, ne crimina remaneant impunita*. Kvôli výnimočne silnému postaveniu pápežstva vo vtedajšej societe sa mu totiž takto podarilo ovplyvniť ďalší vývoj verejného, najmä trestného práva, a to predovšetkým v zmysle presadenia prístupov a inštitútov stíhajúcich páchatel'ov trestných činov *ex officio*, nepriamo tak napomáhajúc aj etablovaníu inkvizíčných procesných postupov. Hlavným cieľom článku je predstaviť osobnosť tohto historicky najsilnejšieho pápeža vôbec, ponúknuť autentické znenie dekretálie *Ut fame*, spolu s jej prvým slovenským prekladom, vrátane analýzy jej ustanovení a dopadov na ďalší vývoj odvetvia trestného práva, a to či už kánonického, ako aj svetského.*

Kľúčové slová

vrcholný stredovek – Inocent III. – pápežská teokracia – dekretálie *Ut fame* – zásada *ne crimina remaneant impunita* – verejné autority – trestné právo – inkvizíčné procesné postupy

Abstract

*Even in law may happen that statement of certain authority affects in far-reaching way its next development, regardless of the original intention of its author. Mentioned fits perfectly to the acknowledgement of the Pope of the breakthrough of 12th and 13th century, Innocent III, that appealed indirectly to then public authorities with words *publicae utilitatis intersit, ne crimina remaneant impunita*. Because of extraordinarily strong status of*

¹ prof. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD., Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra rímskeho a cirkevného práva. Príspevok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“. Prednesený bol 13. novembra 2020 na II. ročníku medzinárodnej vedeckej konferencie „Právne rozpravy on-screen“, uskutočnenej v on-line forme Právnickou fakultou Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

papacy in the society of that time he managed to affect the next development of public, especially criminal law, first of all in the sense of enforcement of attitudes and institutions prosecuting perpetrators for criminal acts ex officio, helping indirectly also to the establishment of inquisitorial proceedings. The main goal of the article is to present the personality of this historically strongest pope, to offer the authentic version of the decretal Ut fame and its first Slovak translation, including the analysis of its regulations and impacts on the next development of the branch of criminal law, canon, as well as secular.

Keywords

High Middle Ages – Innocent III – papal theocracy – decretal *Ut fame* – maxim *ne crimina remaneant impunita* – public authorities – criminal law – inquisitorial proceedings

Úvod

Po období prevahy štátu nad Cirkvou a cisárstva nad pápežstvom v období Karlovcov a Otovcov, prišlo obdobie superiority pápežstva nad cisárstvom, pripravené rehoľnými reformnými centrami a v univerzálnej rovine realizované gregoriánskou reformou pápežského Ríma (*reforma gregoriana*). Práve tieto snahy zabezpečili Cirkvi úplnú slobodu tak voči césaropapizmu, ako aj negatívnym javom feudálneho zriadenia, ktoré sa prejavovali najmä v laickej investitúre, simónii a svojvoľne uplatňovanom a hrubo zneužívanom beneficiátnom zriadení.² I z toho dôvodu začína väčšina cirkevných historikov počítat' roky slobodného pôsobenia Cirkvi medzi svetskými mocnosťami až od roku 1122, teda od uzatvorenia Wormského konkordátu (*concordatum Wormatiense*).³ Cirkev ním totiž nielenže zvíťazila v boji o investitúru (*controversia de investitura*), ale predovšetkým vďaka nemu sa jej zároveň podarilo počas celého stredoveku udržať pri živote idey gregoriánskej reformy. Ríša vyšla z tohto boja značne oslabená, keďže od toho času neboli cirkevní preláti už len ríšskymi úradníkmi, ale vazalmi skladajúcimi osobitú prísahu vernosti, od ktorých panovník nemohol vyžadovať absolútnu poslušnosť.⁴ Želaný pokoj prinesený spomenutou dohodou, ktorej ustanovenia boli zásadne dodržiavané aj počas nasledujúceho obdobia, pripravil priestor pre

---

² Porov. RAPP, F.: *Cirkev a náboženský život západu na sklonku stredoveku*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996, s. 9, 81 a 84.

³ Bližšie k tejto problematike pozri ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny II*. Turčiansky Svätý Martin : Neografia, 1943, s. 334–335 a TIERNEY, B.: *The Crisis of Church and State 1050–1300*. Toronto : University of Toronto Press, 1988, s. 85n.

⁴ Porov. KADLEC, J.: *Cirkevní dějiny. II. Raný středověk*. 3. přepracované vydání. Praha : Česká katolická Charita, 1983, s. 114.

d'alsie pokračovanie gregoriánskej reformy, a to najmä v činnosti nových rehoľných rádov (predovšetkým cisterciáni a premonštráti) a regulárnych kanonikov, ktorí boli vo svojich snahách podporovaní rozvíjajúcim sa kánonickým právom a teológiou. Najmä na tomto pozadí možno uviesť, že idea „všeobecného kresťanstva“ (*Christianitas*), v 12. a 13. storočí snáď najčastejšie používané slovné spojenie, ktoré bolo sprevádzané výrazmi ako „kresťanský ľud“ (*populus Christianus*), „kresťanský národ“ (*gens Christiana*), či priamo „kresťanský svet“ (*orbis Christianus*), najvýstižnejšie charakterizovala celú vtedajšiu societu.⁵

Keďže v tomto období sa definitívne presadila i zásada celibátu, konsolidovali sa farnosti a vzrástol tiež význam kláštorov a novozakladaných univerzít, celkový vývoj dospel k definitívnemu presadeniu sa vlády pápeža nad celou univerzálnou Cirkvou. Z vnútrocirkevného hľadiska pápež uplatňoval rozsiahle práva v jurisdikčnej oblasti a prostredníctvom svojich legátov centralisticky zasahoval do najrozličnejších otázok partikulárnych cirkví.⁶ V súvislosti s uznaním pápeža ako hlavy Katolíckej cirkvi i jeho jurisdikčného primátu a plnosti moci (*plenitudo potestatis*) začali byť aj všeobecné koncily považované iba za pápežský poradný orgán.⁷ Pápežstvu sa popri vyšších benefíciách navyše darilo čoraz viac oslobodzovať od vplyvu svetských autorít i nižšie benefíciá, ktoré boli

⁵ Porov. DOLINSKÝ, J.: *Dejiny Cirkvi. Druhý diel. Stredovek*. Bratislava : Dobrá kniha, 1997, s. 182.

⁶ Porov. KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 3. Zlaté obdobie kresťanského stredoveku*. Levoča : Polypress, 2001, s. 14–15. Bližšie k historickému vývoju postavenia pápežských legátov pozri RENNIE, K. R.: *The Foundations of Medieval Papal Legation*. London : Palgrave Macmillan, 2013.

⁷ Porov. BUŠEK, V.: *Učebnice dejín práva cirkevného I*. Praha : Všeherd, 1946, s. 146–147. Pápežstvom dosiahnutý vrchol moci sa v tomto období prejavoval vo viacerých aspektoch cirkevného života. Pápež sa tak stal prakticky neobmedzeným vládcom celej Cirkvi s plnosťou moci ako najvyšší zákonodarca (viazaný iba Božím právom), administrátor (správca) a sudca vo vzťahu k laikom i duchovným. Len on sa mohol nazývať všeobecným biskupom (*episcopus universalis*) a disponoval tiež právom dosadzovať, prekladať (*translatio*) i zosadzovať biskupov, a to bez ohľadu na výrok synodálneho súdu. Porov. BERMAN, H. J.: *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. London : Harvard University Press, 1983, s. 205. Jedine pápežovi zároveň náležalo právo zvolávať nielen všeobecné koncily, ale tiež predsedáť partikulárnym synodám (prostredníctvom legátov), prijímať apelácie a súdiť kauzy celej Cirkvi (*causae maiores*). Pápežský primát a neomylnosť (*infallibilitas*) vo veciach viery a mravov, akceptované prakticky už od čias staroveku (*Epistola dogmatica ad Flavianum*, r. 449; *Formula Hormisdæ*, r. 519; a pápež Agaton, r. 680), teologicky potvrdil aj Tomáš Akvinský (*Summa Theol.* II, II q. 1. a. 10). Bližšie k tejto problematike pozri DOLINSKÝ, J.: *Dejiny Cirkvi. Druhý diel. Stredovek*. Bratislava : Dobrá kniha, 1997, s. 174. Vo vrcholnom i neskorom stredoveku začala byť navyše pápežova vôľa kánonistami vnímaná ako najdôležitejšie kritérium pre kánonickoprávnu normotvorbu a vo viacerých ohľadoch priamo vytvárala právo. V oblasti cirkevnej správy sa pápežove primaciálne právomoci týkali predovšetkým dozoru nad celým náboženským životom, zriaďovania, rozdeľovania a rušenia biskupstiev, potvrdzovania nových rehoľí a ich regúl, erigovania opátstiev, vynímania kláštorov a biskupstiev spod moci diecéznych biskupov alebo metropolitov (*exempcie*), a od konca 12. storočia tiež potvrdzovania biskupov volených katedrálami kapitulami. Jedine z hľadiska posväcovacej moci (*potestas ordinis seu munus sanctificandi*) sa pápež od ostatných biskupov neodlišoval, s prirodzenou výnimkou možnosti jej neobmedzeného dovoleného vykonávania v rámci celej univerzálnej Cirkvi. Porov. KADLEC, J.: *Cirkevní dějiny. II. Raný středověk*. 3. přepracované vydání. Praha : Česká katolická Charita, 1983, s. 70.

z právnického hľadiska zásadne ponímané ako samostatné právnické osoby (korporácie). Na základe týchto úspechov si Cirkev, ktorá sa musela po stáročia úzkostlivo brániť proti svetským vplyvom, začala čoraz viac uvedomovať svoju nadradenosť a vznešenejšie postavenie oproti moci svetskej. Táto skutočnosť sa prejavila predovšetkým v sformulovaní teologicko-filozofického myšlienkového základu, ktorý používal k vystihnútiu ich vzájomného pomeru prirovnania ako: slnko a mesiac, nebo a zem, zlato a olovo či duša a telo.⁸ Najmä na tomto pozadí sa začali čoraz výraznejšie presadzovať pápežské hierokratické myšlienky, ktoré deklarovali zásadnú nadradenosť Cirkvi nad štátom a napokon i pápežstva nad cisárstvom. Okrem aktivít pápežov a kánonistov k ich rozvinutiu a presadeniu vo svetskej spoločnosti napomáhalo i obnovenie centralistických zásad v štátnej správe, návrat k systému plateného úradníctva, rozvoj cisárskeho imperializmu a vo viacerých ohľadoch tiež recepcia rímskeho justiniánskeho práva (*ius Romanum Iustinianum*).⁹ Práve v tomto čase, konkrétne v roku 1203, pápež Inocent III. (*Innocentius*, 1198–1216) odpovedal vo forme pápežskej dekretálie *Ut fame* na otázku predloženú mu londýnskym biskupom Viliamom zo Sainte-Mère-Église († 1224).¹⁰ I keď sa jej obsah dotýkal prakticky výlučne stíhania klerikov páchajúcich najvážnejšie delikty, jej dosah bol v konečnom dôsledku ďalekosiahly a významným spôsobom ovplyvnil ďalší vývoj trestného práva.

1 Historické pozadie a osobnosť pápeža Inocenta III.

I keď viaceré dokumenty pápeža Inocenta III. súvisia predovšetkým s presadzovaním teokratických myšlienok, pôvod pápežskej dekretálie *Ut fame* sa spája najmä s jeho snahou o prezentovanie dualizmu a vyzdvihnutie dôležitosti dobrej spolupráce medzi duchovnou a svetskou mocou. Uvedené rozpoltenie a snaha vyjsť v ústrety predstaviteľom svetskej moci sa prejavovali počas celého jeho pontifikátu, ktorý začal 8. januára 1198, keď sa Lothar Conti di Segni stal už ako 38-ročný pápežom. Od začiatku bol presvedčený, že pápežstvu náleží moc presahujúca možnosti akéhokoľvek iného smrteľníka, čo sa okrem iného prejavilo

---

⁸ Porov. FRANZEN, A.: *Malé dejiny cirkve*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 166–167.

⁹ Porov. BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního II*. Praha : Všeherd, 1946, s. 115–121.

¹⁰ Porov. X 5,39,35. Viacerí kánonisti však poukazujú na to, že táto fráza sa sporadicky objavovala v korešpondencii tohto pápeža počas celého jeho pontifikátu. Porov. PENNINGTON, K.: *The Jurisprudence of Procedure*. In HARTMANN, W./PENNINGTON, K. (eds.): *The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law*. Washington : The Catholic University of America Press, 2016, s. 141.

i v jeho výroku, podľa ktorého je síce pápež menej ako Boh, ale viac ako človek.¹¹ K jasnému vymedzeniu jeho cieľov mu napomohlo i skvelé teologické a právnické vzdelanie, ktoré nadobudol v Paríži, respektíve Bologni. I keď viacerí historici uvádzajú, že k získaniu výnimočnej pozície prospela Inocentovi III. ideálna politická konštelácia, medzi prvými krokmi musel upevniť svoju autoritu v Ríme, kde bola prakticky nulová a na území cirkevného štátu veľmi skromná. O jeho šikovnosti vypovedá, že civilnú mestskú správu sa mu podarilo podriaďiť za pár týždňov, pripraviac tak základy pre účinnú reorganizáciu cirkevnej moci a upevnenie pozície pápežstva aj za hradbami Ríma, a to či už pri rozširovaní územia cirkevného štátu (*Patrimonia sancti Petri*), ale tiež pápežskej moci voči jednotlivým predstaviteľom svetskej moci.¹² I keď prvý z uvedených cieľov sa podarilo Inocentovi III. dosiahnuť len sčasti, pri realizácii druhého bol natoľko úspešný, že súčasníkmi bol označovaný za *lux mundi* a podľa historika Ferdinanda Gregorovia († 1891) pápežstvo za jeho pontifikátu kulminovalo „... k závrtným a neudržateľným výšinám“.¹³ Uzanou hlavou západného kresťanstva (*caput Christianitatis*) už totiž nebol cisár, ale pápež, na základe čoho ho takmer všetci bádatelia považujú za najsilnejšieho pápeža, aký kedy zastával úrad nástupcu apoštola Petra.¹⁴

Pokiaľ ide o cisárstvo, ešte syn Fridricha I. Barbarossu (1152/1155–1190), Henrich VI. (1190/1191–1197) silne presadzoval idey svetovej monarchie Nemcov. Inocentovým predchodcom na pápežskom stolci sa však podarilo zabrániť mocenskému prepojeniu Nemecka s južnou Itáliou (*unio regni ad imperium*) a vyhli sa tak ohrozeniu vlastnej politickej nezávislosti. Po smrti Henricha VI. nasledovalo interregnum (1197–1211), sprevádzané vážnymi nepokojmi a občianskou vojnou, ktoré umožnilo opätovne vyniknúť

---

¹¹ Bližšie k tejto problematike pozri SCHATZ, K.: *Dějiny papežského primátu*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, s. 88–89.

¹² Z pohľadu cirkevného štátu sa Inocentovi III. podarilo usporiadať jeho vnútorné záležitosti a zabezpečiť ďalšiu existenciu tým, že rímskeho prefekta, ktorý zastupoval cisára, podriadil pápežovi a zmenšil tiež právomoci rímskeho senátora voleného ľudom. Porov. RENDINA, C.: *Příběhy papežů. Životopisy 265 římských papežů*. Praha : Volvox Globator, 2005, s. 329–330.

¹³ Inocentovi III. sa tak podarilo pripojiť k cirkevnému štátu spoločné vojvodstvo a ankonšú marku, ktorých obyvatelia sa dobrovoľne podriadili pápežskej vláde. Pápež však zlyhal v ovládnutí Romagne a dedičstva po Matylde z Canossa († 1115). Bližšie k tejto problematike pozri napríklad GOEZ, E.: *Mathilde von Canossa*. Darmstadt : Primus-Verlag, 2012; GOLINELLI, P.: *Matilde e i Canossa nel cuore del medioevo*. Milano : Camunia, 1991 a LIONELLO, L. G.: *Storia critica di Matilde di Canossa. Problemi (e misteri) della più grande donna della storia d'Italia*. Modena : Aedes Muratoriana, 1989.

¹⁴ Porov. KADLEC, J.: *Církevní dějiny. III. Vrcholný a pozdní středověk*. 3. přepracované vydání. Praha : Česká katolická Charita, 1983, s. 36.

pápežstvu a dopomôcť mu k tým najsilnejším pozíciám.¹⁵ Po vzore pápeža Mikuláša I. (*Nicolaus*, 858–867), ktorý vyplnil medzeru vzniknutú rozpadom cisárskej moci Karlovcov, skončenú až obnovením cisárstva za dynastie Otovcov, suploval v tomto období program cisára Fridricha I. a jeho syna pápež Inocent III., úspešný v dosiahnutí skutočnej vlády nad celým kresťanským svetom.¹⁶ Ten pritom postavil svoje požiadavky na zdôraznení svojej pozície Kristovho vikára (*vicarius Christi*), disponujúceho dvojakou mocou „Krista kráľa“ (*Christus rex*) a „Krista kňaza“ (*Christus sacerdos*). Po vzore svojich predchodcov zároveň akceptoval teóriu o plnosti pápežskej moci (*plenitudo potestatis*), ktorú rozvinul ešte do krajnejšej miery a na jej základe presadzoval praktické podriadenie každej svetskej vlády moci duchovnej.¹⁷ Keďže Inocent III. si veľmi dobre uvedomoval stav vtedajšieho mocenského rozpoloženia, od začiatku sa snažil o naplnenie dvoch najdôležitejších bodov svojho programu: reštitúcia plnej nezávislosti a územnej celistvosti cirkevného štátu, ktorý bol považovaný ešte cisárom Henrichom VI. za súčasť cisárstva; a v snahe zabrániť obklúčeniu cirkevného štátu Ríšou dosiahnutie rozviazania politickej jednoty Nemecka s južnou Itáliou.¹⁸ Najmä na tomto pozadí pápež zaujal voči cisárstvu, ktoré považoval z dôvodu jeho prenesenia pápežom z Východu na Západ kvôli obrazoboreckým bojom za závislé od Cirkvi, osobitý postoj. Ten podoprel predovšetkým metaforicky vyjadrenou teóriou, podľa ktorej je pápež slnkom a cisár mesiacom, ktorého svetlo je len odvodené od slnečného svetla. Najmä na jej základe si vyhradil právo preniesť cisársku hodnosť na iného kandidáta alebo ľud, respektíve odmietnuť korunu kandidátovi, ktorého považoval za neschopného k obrane Cirkvi a jej záujmov.¹⁹

Aj mimo cisárstva Inocent III. vyhlásil právomoc Cirkvi na vykonávanie úkonov osobitnej právomoci, a to v subsidiárnom zmysle *per accidens*, teda v prípadoch, keď nebolo inej pozemskej autority, ktorá by bola oprávnená rozhodnúť kauzu akéhokoľvek charakteru.

¹⁵ Porov. JUDÁK, V.: *Dejiny mojej Cirkvi. II. diel.* Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2004, s. 74.

¹⁶ Politický program dominantného pápežstva načrtnutý ešte pápežom Gregorom VII. (*Gregorius*, 1073–1085) totiž v praxi najdokonalejšie uskutočnil tento pápež. Aj keď z obsahového hľadiska idey svojho predchodcu ničím neobohatil, systematicky ich rozvinul, úspešne teologicky zdôvodnil a predovšetkým ich v plnej miere presadil. Jeho slovami: ... *pontificem, quem in beato Petro sibi vicarium ordinavit, super gentes et regna constituit, evellendi, destruendi, disperdendi, dissipandi et aedificandi, et plantandi ei conferens potestatem.* Bullar. Rom. 3,107. Bližšie k tejto problematike pozri FRANZEN, A.: *Malé dejiny cirkve.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 167.

¹⁷ Porov. SCHATZ, K.: *Dejiny papežského primátu.* Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, s. 78–79.

¹⁸ Bližšie k tejto problematike pozri ELZE, R.: *Sic transit gloria mundi – Zum Tode des Papstes im Mittelalter.* In *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters.* Vol. 34 (1978), s. 5n.

¹⁹ Porov. TIMKO, P.: *Dejiny pápežov.* Banská Bystrica : J. Havelka, 1944, s. 243.

Okrem toho uplatňoval pri riešení prípadov, ktoré boli predmetom pápežskej kompetencie pre svoj nábožensko-cirkevný aspekt, tzv. nepriamu moc aplikovanú v prípade spáchaného hriechu (*potestas indirecta seu ratione peccati*).²⁰ V praxi mohol pápež z pozície duchovného vládcu navyše zakročiť proti ktorémukoľvek svetskému panovníkovi aj na základe spáchaného hriechu (*ratio peccati*), a to rovnako prísne a bezprostredne, ako proti každému inému veriacemu (*potestas immediata*). Tento postoj Inocenta III. sa navonok prejavil napríklad pri bránení nerozlučiteľnosti manželstva leónskeho kráľa Alfonza IX. (1188–1230), francúzskeho kráľa Filipa II. Augusta (1190–1223) a aragónskeho kráľa Petra II. Katolíckeho (1196–1213).²¹ Napriek tomu konanie Inocenta III. neohrozovalo dualizmus stredovekej spoločnosti, keďže podľa neho sa duchovná moc zásadne nemala miešať do vlastných práv moci svetskej a obmedzovať sa mala na napomínanie a pastierske pôsobenie. Výnimku mali v tomto ohľade predstavovať len tzv. úplne výnimočné prípady (*causaliter, certis causis inspectis*), v ktorých pápež mohol uplatniť svoju priamu moc, ktorou na Zemi disponoval z pozície Kristovho vikára, v plnom rozsahu.²² Najmä priaznivá konštelácia súvisiaca s bojmi o kráľovskú korunu, ku ktorým došlo v Nemecku po dvojitej voľbe v roku 1198, poskytla Inocentovi III. príležitosť uplatniť tieto nároky a schvaľovať voľbu budúceho cisára.²³

Celý konflikt s cisárskymi kandidátmi pramenil v skutočnosti, že proti Hohenštaufovi Filipovi II. Švábskemu (1198–1208) zvolenému väčšinou hlasov, bol zvolený Oto IV. Brunšvický (1208/1209–1218), na pozadí čoho došlo medzi gibelínmi a welfami k občianskej vojne. Obe strany sa v snahe o potvrdenie svojho kandidáta obrátili na pápeža, ktorý po trojročnom vyčkávaní na dohodu voliteľov dal napokon prednosť Otovi.²⁴ Ten sa totiž zaviazal k nenárokovaní si moci nad strednou Itáliou, uznaniu suverenity Svätej Stolice (*Sedes Sancta*) nad normanskými územiaми v južnej Itálii a neskôr i k zrieknutiu sa vplyvu na obsadzovanie biskupských stolcov a vzdaniu sa interkalárnych dôchodkov (*ius regaliae*) vrátane spoliačného práva (*ius spoli*).²⁵ Pred samotným rozhodnutím vydal Inocent III. v roku 1202 na podporenie svojho kroku dekretáliu *Venerabilem*, ktorou vyhlásil, že najmä

²⁰ Porov. KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 3. Zlaté obdobie kresťanského stredoveku*. Levoča : Polypress, 2001, s. 179.

²¹ Porov. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny II*. Turčiansky Svätý Martin : Neografia, 1943, s. 349–350.

²² Porov. BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního I*. Praha : Všeherd, 1946, s. 150.

²³ Porov. TIMKO, P.: *Dejiny pápežov*. Banská Bystrica : J. Havelka, 1944, s. 244.

²⁴ Porov. BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního I*. Praha : Všeherd, 1946, s. 149.

²⁵ Bližšie k tejto problematike pozri DERDA, H.-J.: Päpstliche Autorität und weltliche Herrschaft: Der Machtanspruch von Papst Innocenz III. zur Zeit des deutschen Thronstreits. In HUCKER, B. U./HAHN, S./DERDA, H.-J. (eds.): *Otto IV. Traum vom welfischen Kaisertum*. Petersberg : Imhof Verlag, 2009, s. 57–62.

v prípade dvojitej a spornej cisárskej voľby ríšskymi kniežatami prináleží pápežovi právo „prednostne a konečne“ (*principaliter et finaliter*) celú záležitosť posúdiť a rozhodnúť.²⁶ V prospech Ota sa začala vyvíjať i občianska vojna a v roku 1209 sa mu napokon podarilo od pápeža získať aj cisársku korunu. Z dôvodu nedodržiavania sľubov, ku ktorým sa sám zaviazal, bol ale v roku 1210 pápežom exkomunikovaný. V nadväznosti na tento krok Inocent III. podporil kandidatúru Hohenštaufa Fridricha II. (1212/1220–1250), ktorý po voľbe a obdobných sľuboch zložil do pápežových rúk vazalskú prísahu.²⁷ V prípade týchto konfliktov je nevyhnutné poznamenať, že Inocent III. mal v prvom rade na zreteli záujmy cirkevného štátu a nezávislosť Cirkvi a jej univerzálneho poslania na svetskej moci.²⁸ O tom však, že si bol skutočne vedomý svojej pozície a zvrchovanosti duchovnej moci nad mocou svetskou, okrem iného vypovedá tiež skutočnosť, že počas svojho pontifikátu použil alebo pohrozil cirkevným trestom interdiktu približne 85-krát.²⁹

Z pohľadu celkového hodnotenia pontifikátu Inocenta III., sa práve jemu podarilo najdokonalejšie uskutočniť plán Gregora VII. o veľkej rodine kresťanských národov, keďže počas jeho trvania uznali lénnu zvrchovanosť Svätej Stolice viaceré európske štáty (Aragónsko, Portugalsko, Srbsko, Bulharsko, Uhorsko, Čechy, Poľsko, Dánsko či

---

²⁶ V nej konkrétne uviedol: *Verum nos, qui secundum apostolicae servitutis officium sumus singulis in iustitia debitores, sicut iustitiam nostram ab aliis nolumus usurpari, sic ius principum nobis nolumus vindicare. Verum illis principibus ius et potestatem eligendi regem, in imperatorem postmodum promovendum, recognoscimus, ut debemus, ad quos de iure ac antiqua consuetudine noscitur pertinere; praesentim quum ad eos ius et potestas huiusmodi ab apostolica sede pervenerit, quae Romanum imperium in personam magnifici Caroli a Graecis transtulit in Germanos. Sed et principes recognoscere debent, et utique recognoscunt, sicut iidem in nostra recognovere praesentia, quod ius et auctoritas examinandi personam electam in regem et promovendam ad imperium ad nos spectat, qui eum inungimus consecramus et coronamus. Est enim regulariter et generaliter observatum, ut ad eum examinatio personae pertineat, ad quem impositio manus spectat. [...] Quod autem, quum in electione vota principum dividuntur, post admonitionem et exspectionem alteri partium favere possimus, maxime postquam a nobis unctio, consecratio et coronatio postulantur, sicut utraque pars a nobis multoties postulavit, ex iure patet pariter et exemplo. Numquid enim, si principes admoniti et exspectati vel non potuerunt, vel noluerunt in unum propositum convenire, sedes apostolica advocato et defensore carebit, eorumque culpa ipsi redundabit in poenam?* X 1,6,34.

²⁷ Porov. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny II*. Turčiansky Svätý Martin : Neografia, 1943, s. 354–355.

²⁸ Porov. RENDINA, C.: *Příběhy papežů. Životopisy 265 římských papežů*. Praha : Volvox Globator, 2005, s. 332–333.

²⁹ Bližšie k tejto problematike pozri MOORE, J. C.: *Pope Innocent III and His World*. London : Routledge, 1999; CLARKE, P. D.: *The Interdict in the Thirteenth Century. A Question of Collective Guilt*. Oxford : Oxford University Press, 2007 a BOLTON, B.: *Studies on Papal Authority and Pastoral Care*. Ashgate : Variorum, 1995. Tento trest použil Inocent III. aj v spore s anglickým kráľom Jánom Bezzemkom (1199–1216), ktorý zasahoval do vnútorných záležitostí anglickej partikulárnej cirkvi. Po interdikte uloženom na Anglicko v roku 1208 z dôvodu neuznania anglického prímasa, arcibiskupa Štefana Langtona z Canterburry († 1228), exkomunikoval v roku 1209 kráľa a o tri roky neskôr ho zosadil z trónu, pričom vykonanie rozsudku zveril francúzskemu kráľovi Filipovi II. Augustovi. Porov. JUDÁK, V.: *Dejiny mojej Cirkvi. II. diel*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2004, s. 74. Po tomto kroku sa anglický kráľ podvolil a v roku 1213 prijal od pápežovho legáta Anglicko i s Írskom od Svätej Stolice do léna za ročný poplatok. Porov. BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního I*. Praha : Všehrd, 1946, s. 150.

Arménsko).³⁰ Ako už bolo naznačené, konanie Inocenta III. však napriek tomu neohrozovalo dualizmus stredovekej spoločnosti, keďže jeho nároky na vládu mali len nepriamy charakter, ktorý spočíval v požiadavke uznávania noriem kresťanskej viery a morálnej autority pápežstva každou svetskou mocou. Najmä z dôvodu zastávania názoru, že aj keď duchovná, i svetská moc pochádzajú od Boha, každá z nich je v oblasti svojej pôsobnosti samostatná, môžeme aj tohto pápeža označiť za dualistu.³¹ Zároveň ale vždy zdôrazňoval nevyhnutnosť zdravej spolupráce oboch mocí ku všeobecnému prospechu všeobecnej Cirkvi, a teda v jeho ponímaní k spoločnému blahu celého ľudstva. Aj na tomto pozadí sám inicioval novú križiacku výpravu (Tretia križová výprava, 1202–1204) a v spolupráci so svetskou mocou bojoval proti šíriacim sa heretickým hnutiam (najmä katari), rozvíjajúc v záujme ich potlačenia premisy inkvizičného procesu (*processus inquisitionis*), ktorý začal po skončení jeho pontifikátu získavať prevahu nielen na cirkevných súdoch, ale i súdoch sekulárnych.³² Čo sa týka jeho zásluh o vnútornú cirkevnú reformu, Inocent III. ako jeden z prvých pápežov zreformoval Rímsku kúriu (*curia Romana*), usporiadal cirkevné financie a stanovil pevné kuriálne dane.³³ Energicky tiež zasahoval do nekánonických volieb biskupov a najdôležitejšie kauzy vyhradzoval na rozhodnutie Svätej Stolicy.³⁴ Nehodných prelátov, ktorí sa mali zodpovedať zo svojich deliktov, pritom z moci svojho úradu (*ex officio*) bežne predvolával priamo pred svoj súd.³⁵ Do záležitostí cirkevných úradov Inocent III. centralisticky intervenoval tiež prostredníctvom udeľovania rôznych dišpenzov, privilégií, exempcií či rezervátov ešte neobsadených miest. Z vnútrocirkevného hľadiska možno za vrchol jeho

---

³⁰ Takýmto spôsobom vznikla špecifická skupina vazalov, ktorá bola založená výlučne na silnej pápežskej autorite, pričom odveká úloha cisárstva ručiť za právo a mier prešla v dôsledku tohto vývoja na pápežstvo. Porov. SCHATZ, K.: *Dějiny papežského primátu*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, s. 85n.

³¹ Túto skutočnosť napokon potvrdil i výslovným uznaním zvrchovanosti svetských panovníkov v rýdzo sekulárnych záležitostiach, čo jasne deklaroval v spore s francúzskym kráľom Filipom II. Augustom. Porov. X 4,17,13.

³² Porov. BARBER, M.: *The Cathars: Dualist Heretics in Languedoc in the High Middle Ages*. Harlow : Longman, 2000; BARBER, M.: *Medieval Heresy: Popular Movements from the Gregorian Reform to the Reformation*. Oxford : Blackwell, 2002; FRASSATTO, M. (ed.): *Heresy and the Persecuting Society in the Middle Ages: Essays on the Work of R. I. Moore*. Leiden – Boston : Brill, 2006 a GIVEN, J.: *Inquisition and Medieval Society: Power, Discipline, and Resistance in Languedoc*. Ithaca : Cornell University Press, 1992. Okrem toho sústavne podporoval rekonkvistu na Pyrenejskom polostrove a rozvíjal misie v severovýchodnej Európe a Ázii. Porov. JUDÁK, V.: *Dejiny mojej Cirkvi. II. diel*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2004, s. 75.

³³ Porov. RENDINA, C.: *Príběhy papežů. Životopisy 265 římských papežů*. Praha : Volvox Globator, 2005, s. 334–335.

³⁴ Porov. BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního I*. Praha : Všeherd, 1946, s. 151.

³⁵ Aj ním zavedený informačný proces pri menovaní biskupov mal napokon prioritne za cieľ odstrániť nehodných kandidátov z najvyšších cirkevných hodností. Porov. FRANZEN, A.: *Malé dějiny církve*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 168.

pontifikátu označiť Štvrtý lateránsky koncil (*Concilium Lateranense quartum*, r. 1215), na ktorom bolo vyhlásených viacero dôležitých dekrétov vo veciach viery a reformy Cirkvi.³⁶ Pápež napokon umrel 16. júla 1216 v Perugii, zanechajúc svojim nástupcom presadený ideál pápežskej vlády nad celým svetom.³⁷

2 Dekretália *Ut fame* – preklad a komentár

<p><i>Ut famae tuae + consulas et saluti, et sic malorum audaciam comprimis, ut ab eis bonorum innocentiam tuearis, super his nos humiliter consulis, quae officium pastorale contingunt, ut de nostra responsione securus iniunctae tibi sollicitudinis debitum laudabilius exsequaris.</i></p>	<p>Aby si dbal o svoju dobrú povesť a spásu, a tak potláčal bezočivosť zlých, aby si pred nimi ochránil nevinnosť dobrých, pokorne sa nás pýtaš na radu ohľadom toho, čo poškvrňuje pastoračnú službu, aby si uistený našou odpoveďou chvályhodnejšie plnil záväzkov starosti, ktorá ti bola zverená.</p>
<p><i>Sane consuluisti nos, utrum clerici graviter excedentes, qui tute non possunt monasteriis ad agendam poenitentiam deputari, quoniam, quum non poeniteant de commissis, opportunitate fugiendi captata carcerem fugerent claustris, et prioribus se sceleribus</i></p>	<p>Múdro si sa nás opýtal na radu, či ťažko hrešiaci klerici, ktorých nemožno bezpečne poslať do kláštorov konať pokánie, pretože keď sa nekajajú nad svojimi vinami, pri prvej príležitosti utekajú z kláštorného väzenia a ešte bezbožnejšie sa pripútavajú</p>

³⁶ Porov. KADLEC, J.: *Cirkevní dějiny. III. Vrcholný a pozdní středověk*. 3. přepracované vydání. Praha : Česká katolická Charita, 1983, s. 38. Snem zároveň ustanovil povinnosť ušnej spovede, obmedzil odpustkové právomoci biskupov, pápežovi vyhradil schvaľovanie nových relikvií, zakázal zdaňovanie cirkevných majetkov štátom bez predbežného pápežského schválenia a prijal tiež viaceré normy vo veciach života duchovenstva, obsadzovania duchovných úradov a manželstva. V tomto ohľade išlo najmä o spresnenie manželských prekážok a zákaz tajných manželstiev (*matrimonia clandestina*), ktoré boli zakázané pod sankciou nedovolenosti. Porov. KUMOR, B.: *Cirkevní dějiny 3. Zlaté období křesťanského středověku*. Levoča : Polypress, 2001, s. 184. Okrem toho bolo nariadené každoročné zvolávanie provinciálnych a diecéznych synod a došlo tiež k spresneniu noriem upravujúcich pápežskú voľbu, ktorá mohla prebehnúť tromi možnými spôsobmi (*per scrutinium, per compromissum a quasi per inspirationem*). Porov. JUDÁK, V.: *Dejiny mojej Cirkvi. II. diel*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2004, s. 22–23.

³⁷ Inocent III. bol pôvodne pochovaný v miestnej katedrále, aby v roku 1890 pápež Lev XIII. (1878–1903) nechal jeho pozostatky preniesť do rekonštruovanej lateránskej baziliky, kde zaujal miesto priamo nad oltárom. Porov. RENDINA, C.: *Príběhy papežů. Životopisy 265 římských papežů*. Praha : Volvox Globator, 2005, s. 335–336.

scelestius immiscerent, a te vel alii praelatis suis arctae possint custodiae mancipari, + et utrum laici, si clericos in magnis sceleribus deprehendant, in canonem incidant latae sententiae, quum nec comprehendere, nec ad iudices trahere ipsos possint, nisi manus in eos iniecerint violentas.

Ad primam igitur Respondemus, quod, quum praelati excessus corrigere debeant subditorum, et publicae utilitatis intersit, ne crimina remaneant impunita, et per impunitatis audaciam fiant qui nequam fuerant nequiores, non solum possunt, sed debent etiam superiores clericos, postquam fuerint de crimine canonice condemnati, sub arcta custodia detinere, qui, quum sint incorrigibiles, nec in monasteriis valeant custodiri, ad similia vel peiora facile laberentur.

Laici vero citra excommunicationis sententiam capere clericos, et ad iudicium trahere possunt, si oporteat, etiam violenter, dum tamen id de mandato faciant praelatorum, quorum illi sunt iurisdictioni subiecti, et quorum est corrigere criminosos, quum hoc non ipsi, sed illi, et quorum auctoritate id faciunt, facere videantur; dum tamen non

k svojim predošlým zločinom, môžu byť tebou alebo inými ich prelátmi odovzdaní do uzavretej väzby, a či to môžu urobiť laici, ak prichytia klerikov pri veľkých zločinoch, ak ich samotných nemôžu pod kánonickým trestom na základe rozsudku už vyneseneho ani zajať, ani predviesť pred sudcov, ani na nich položiť v násilí ruky.

Za prvé teda Odpovedáme, že keď preláti majú povinnosť napraviť previnenia podriadených a verejný záujem si žiada, aby zločiny nezostali nepotrestané a skrze odvahu kvôli beztrestnosti ničomníci sa nestali ešte ničomnejšími, predstavení nielen môžu, ale musia aj vyššie postavených klerikov, len čo boli za zločin kánonicky odsúdení, zadržať v uzavretej väzbe, pretože, ak sú nenapraviteľní, nemôžu byť väznení v kláštoroch, aby ľahko neskĺzli k veciam podobným alebo ešte horším.

Laici však môžu bez strachu z trestu exkomunikácie klerikov zadržať a predviesť pred súd aj za použitia násilia, ak je to potrebné, pokiaľ to však robia z príkazu prelátov, ktorých jurisdikcii sú tamí podriadení a ktorých povinnosťou je naprávať previnilcov, hoci sa zdá, že to nerobia oni sami, ale tí druhí, a konajú tak

<p><i>amplius eorum violentia se extendat, quam defensio vel rebellio potius exigit clericorum.</i> [Dat. Anagniae IV. Id. Dec. 1203]</p>	<p>s ich schválením; len nech sa však nepoužije väčšie násilie než aké je potrebné na potlačenie obrany alebo vzbury klerikov. [Dané v Anagni, 10. decembra 1203]</p>
---	---

Celkový obsah pápežskej dekretácie *Ut fame* je nevyhnutné vidieť v prvom rade v kontexte udalostí, ktoré sa udiali približne tridsať rokov dozadu na pozadí konfliktu medzi anglickým kráľom Henrichom II. Plantagenetom (1154–1198) a canterburským arcibiskupom Tomášom Becketom (1162–1170). Panovník sa totiž od začiatku svojej vlády snažil čo najviac ohraničiť v prospech kráľovskej moci privilégia duchovenstva, vyžadujúc od nich lénnu prísahu a podriaďujúc ich svetským súdom (zrušenie *privilegium fori*). Kráľom riadený snem v Clarendone navyše v roku 1164 prijal 16 zákonných článkov, výslovne označených za „prastaré zvyky“ (*consuetudines avitae*), ktoré mali siahať údajne až do čias Viliama I. Dobyvateľa (1066–1087) a určovať od toho času pomer koruny k tamojšej cirkvi. Na ich základe sa anglickí klerici nemohli odvolávať do Ríma, kauzy týkajúce sa prezentačných a ďalších beneficiálnych práv boli zverené právomoci kráľovského súdu, voľby biskupov sa mali konať v kráľovskej kaplnke, bolo obmedzené právo duchovných udeľovať kánonickoprávne tresty a došlo i k zrušeniu viacerých ďalších privilégii Cirkvi a klerikov. Uvedený konflikt medzi kráľom a arcibiskupom sa pritom prioritne týkal svetskej trestnej jurisdikcie nad anglickým klérom. Panovník konkrétne argumentoval, že duchovní páchajúci najťažšie zločiny vďaka cirkevným privilégiám unikajú pred sekulárnymi trestami, ktoré sú nahrádzané oveľa miernejšími cirkevnými sankciami.³⁸ Výslovne pritom poukazoval na to, že všetci jeho predchodcovia na anglickom tróne vynucovali dobré zákony a spravodlivo postihovali delikty kohokoľvek, kto sa nachádzal na ich území.³⁹ Ako je všeobecne známe, celý spor napokon vyvrcholil v arcibiskupovom mučeníctve, keď mal byť zavraždený kráľovskými rytiermi pred oltárom vlastnej katedrály.⁴⁰ I keď sa Henrich II. musel z dôvodu podozrenia zo zodpovednosti za arcibiskupovu smrť kajať, nezávislosť anglickej cirkvi *de*

³⁸ Porov. ROBERTSON, J. C. (ed.): *Materials for the History of Archbishop Thomas Becket*. London : Longman, 1881, s. 202.

³⁹ Porov. FRAHER, R. M.: The Theoretical Justification for the New Criminal Law of the High Middle Ages: *Rei publicae interest, ne crimina remeant impunita*. In *University of Illinois Law Review*. Vol. 36 (1984), s. 578.

⁴⁰ Bližšie k tejto problematike pozri napríklad BARLOW, F.: *Thomas Becket*. Berkeley : University of California Press, 1986; HUTTON, W. H.: *Thomas Becket – Archbishop of Canterbury*. London : Pitman and Sons, 1910 a STAUNTON, M.: *Thomas Becket and his Biographers*. Woodbridge : The Boydell Press, 2006.

facto podriadenej kráľovi pretrvala naďalej, spolu s clarendonskými konštitúciami, ktoré zostali obdobne v platnosti.⁴¹

Na uvedenom pozadí napísal pápežovi Inocentovi III. londýnsky biskup Viliam zo Sainte-Mère-Église, neváhajúc si pýtať odpovede na otázky, za ktoré canterburský arcibiskup položil život. V prvom rade žiadal o pápežovo rozhodnutie, či preláti môžu i za použitia sily uväzniť klerikov, ktorí sa ukázali nenapraviteľnými nielen v recidíve pri páchaní ťažkých deliktov, ale aj utekaní z kláštornej väzby (*carcer*), prikázanej im kvôli odpykaniu si deliktov a absolvovaniu prísneho verejného pokánia. Druhá otázka sa týkala možnosti vyhnutia sa trestu exkomunikácie *ipso facto et ipso iure (latae sententiae)*, ak položili v násilí ruky na duchovných, ktorých rebélia im nedávala inú možnosť než použitie sily pri ich zajímaní a bránení im v konaní ďalšieho zla. Odpoveď Inocenta III. reflektovala prioritne snahu o zlepšenie vzťahov medzi pápežstvom a anglickou korunou, čo sa prejavilo vo viacerých ústretových krokoch voči laikom a ich potenciálnemu použitiu sily voči zločinným klerikom. Skvelý právnický cit a genialita pápeža sa navyše preukázali v jeho schopnosti vydedukovať z konkrétnej situácie analyzovanej v dekretálii *Ut fame* právny princíp, ktorého základy bolo možné nájsť ešte v prameňoch rímskeho práva, respektíve niektorých súdobých kánonistických komentároch. Ten pápež rozvinul do široko použiteľnej zásady spôsobilej zmeniť postoj predstaviteľov verejnej moci pri všeobecnom aplikovaní trestnoprávných noriem.⁴² Inocent III. konkrétne na prvom mieste uviedol, že preláti by nielen mohli, ale musia uväzniť nenapraviteľných klerikov, keďže takéto niečo je ich povinnosťou. Obdobné právomoci však priznal i laikom, ktorí mohli obdobne postupovať proti duchovným obžalovaným z vážnych zločinov, avšak len za predpokladu konania na základe mandátu od ich predstavených. Násilie mohli pritom použiť v snahe o ich uväznenie, pričom to malo mať len takú intenzitu, ktorá bola potrebná na prekonanie obrany spurných klerikov, ich zajatie a odovzdanie do rúk kompetentných cirkevných autorít.⁴³ Pápež napokon svoje vyjadrenie zhrnul do troch záverov: 1) preláti sú zodpovední za nápravu excesov svojich podriadených;

⁴¹ Tento prameň bol v Anglicku zachovávaný aj napriek jeho predchádzajúcemu výslovnému zavrnutiu pápežom Alexandrom III. (*Alexandrus*, 1159–1181). Bližšie k tejto problematike pozri MAITLAND, F. W.: *Roman Canon Law in the Church of England. Six essays*. London : Methuen, 1898, s. 132–147.

⁴² Porov. VARALDA, C. E.: Il contributo di Innocenzo III alla formazione della cultura giuridica occidentale: in particolare in relazione al noto principio *rei publicae interest ne crimina remaneant impunita*. In *Vergentis*. Vol. 3 (2016), s. 151n.

⁴³ Aj keď celkový kontext Viliamovej otázky i samotnej dekretálie to priamo neindikuje, je zjavné, že obaja sa nepriamo vyjadrovali i k otázkam cirkevných práv a slobôd. Porov. PENNINGTON, K.: The Jurisprudence of Procedure. In HARTMANN, W./PENNINGTON, K. (eds.): *The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law*. Washington : The Catholic University of America Press, 2016, s. 141.

2) reakciou na beztretnosť je za každých okolností ešte väčšia skazenosť páchatel'ov; 3) je vecou verejnej užitočnosti, aby zločiny nezostali nepotretné.⁴⁴

3 Pôvod a interpretácia frázy

Pôvodu frázy *publicae utilitatis intersit, ne crimina remaneant impunita* sa snažili dopátrať bádatelia už od čias stredoveku, cez novovek, moderných vedcov nevynímajúc. Celkom prirodzene, prví z nich hľadali prioritne vo vtedajších všeobecne uznávaných teologických prameňoch, najmä v dielach cirkevných Otcov, ako aj predstaviteľov starovekej rímskej vedy, a to najmä v podobe zachytenej v justiniánskej kodifikácii. Pokiaľ ide o latinskú patristickú tradíciu, tá neustále odkazovala na povinnosti prelátov postarať sa o poslušnosť svojich podriadených, keďže nepotretnie prehrškov vedie k morálnym škodám a ďalším zločinom. Cirkevní Otcovia z toho dôvodu v duchu starovekých náhľadov upriamovali pozornosť prioritne na odstrašujúcu funkciu trestu.⁴⁵ I keď predmetnú maximu nemožno *expressis verbis* nájsť vyjadrenú ani v jednom zo zachovaných rímskoprávných prameňov, veľký počet právnikov sa ju napriek tomu pokúsil dedukovať z kontextu fragmentov justiniánskych zbierok.⁴⁶ Ako príklad môžeme spomenúť kánonistu Johannesu Teutonica († 1245), autora diela *Glossa ordinaria* ku Graciánovmu dekrétu (*Decretum Gratiani*), ktorý odkázal na tri pasáže z rímskeho práva pochádzajúce z justiniánskeho Kódexu a Digest,⁴⁷ obsahovo takmer totožné s výrokom dekretálie *Ut fame*.⁴⁸ Ešte usilovnejší bol v tomto ohľade geniálny kánonista Hostiensis († 1271), autor diela *Summa aurea*, ktorému sa podarilo nájsť až päť rímskoprávných odkazov⁴⁹, obdobne z Kódexu a Digest.⁵⁰ O takmer storočie neskôr

⁴⁴ Porov. FRAHER, R. M.: The Theoretical Justification for the New Criminal Law of the High Middle Ages: *Rei publicae interest, ne crimina remeant impunita*. In *University of Illinois Law Review*. Vol. 36 (1984), s. 578.

⁴⁵ Porov. POST, G.: A Romano-Canonical Maxim *Quod omnes tangit* in Bracton. In *Traditio*. Vol. 4 (1946), s. 197–251.

⁴⁶ Bližšie k tejto problematike pozri STEIN, P.: *Regulae iuris* from Juristic Rules to Legal Maxims. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1996. Uvedené neprekvapuje najmä s ohľadom na scholastický zvyk citovania každého možného prameňa, ktorý by mohol slúžiť ako autorita na podporu ich stanovísk. Porov. FRAHER, R. M.: The Theoretical Justification for the New Criminal Law of the High Middle Ages: *Rei publicae interest, ne crimina remeant impunita*. In *University of Illinois Law Review*. Vol. 36 (1984), s. 589–590.

⁴⁷ Porov. Cod. Iust. 9,47,14; Gai. D. 46,1,70,5 a Ulp. D 5,1,18.

⁴⁸ Porov. Apparatus ad Compilationem tertiam 5,21,8.

⁴⁹ Porov. Lectura ad X 5,39,35.

⁵⁰ Porov. Iul. D 9,2,51,1; Pap. D 46,3,95,1; Ulp. D 5,1,18,1; Gai. D 46,1,70,5 a Cod. Iust. 9,47,14.

pátral po pôvode tejto frázy i slávny romanista Bartolus zo Saxoferrato († 1357), ktorý vo svojich komentároch⁵¹ odkazoval aj na dva, predtým prehliadané odkazy z Digest.⁵² Iní učenci pátrali i v ďalších fragmentoch, ktoré bolo obdobne možné viac či menej stotožniť s vnútorným konceptom Inocentovej myšlienky.⁵³ Celkom prirodzene, uvedené pasáže poväčšine odkazovali na *crimina extraordinaria*, zavedené za čias cisárstva, v protiklade ku *crimina ordinaria*, presadeným ešte republikánskymi zákonmi.⁵⁴

Pokiaľ ide o samotnú interpretáciu dekretálie *Ut fame*, tie by sme mohli zovšeobecniť do dvoch prístupov. Kým prvý vyzdvihol funkciu a povinnosti verejných autorít v zmysle ochrany celej spoločnosti, druhý bol prioritne postavený na obmedzovaní tradičných práv obžalovanej strany, ktorej sa upierali plné možnosti brániť sa.⁵⁵ Ich kombinácia potom podľa viacerých bádateľov viedla k presadeniu formálneho *ex officio* postupu v trestných kauzách, čo malo zase okrem iného viesť i k rozsiahlemu rozvinutiu premís inkvizičného procesu. Prvý prístup sa prejavoval najmä v skutočnosti, že ak stredoveký doktor obojeho práva hľadal argumenty pre upevnenie verejného poriadku, poväčšine priamo odkazoval na dekretáliu Inocenta III. Vynucovanie práva malo totiž, spolu s diplomaciou, obranou občanov a výberom daní, patriť k najdôležitejším funkciám štátu. Niektorí vedci z toho dôvodu argumentujú, že pápež túto fázu v skutočnosti vyextrahoval z rímskoprávneho kontextu, zbavil ju akýchkoľvek obmedzení vyplývajúcich z jej pôvodného nastavenia, preformuloval ju na všeobecný princíp a nakoniec rozširujúco aplikoval na všetky druhy situácií, ktoré častokrát s jej pôvodným zmyslom vôbec nesúviseli.⁵⁶ Ako príklad na druhý prístup možno spomenúť opätovne kánonistu Hostiensisa, ktorý používal predmetnú maximu v najširšom možnom kontexte. Aj on v prvom rade konštatoval, že každá ochrana pred trestom vedie k deliktom, zatiaľ čo riadne ukládanie trestných sankcií prispieva k strachu ostatných členov spoločenstva

---

⁵¹ Porov. Commentaria ad Codicem Iustiniani.

⁵² Porov. Iul. D 9,2,51,1 a Paul. D 39,4,9,5.

⁵³ Porov. Cod. Iust. 1,55,6; Paul. D 47,10,18; Tryph. D 16,3,31 a Pap. D 50,12,13.

⁵⁴ Porov. JONES, A. H. M.: *The Criminal Courts of the Roman Republic and Principate*. Oxford : Blackwell, 1972, s. 90–118.

⁵⁵ PENNINGTON, K.: The Jurisprudence of Procedure. In HARTMANN, W./PENNINGTON, K. (eds.): *The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law*. Washington : The Catholic University of America Press, 2016, s. 1

⁵⁶ Poväčšine sa ako príklad na obdobný proces odkazuje na rímsko-kánonickú maximu *Quod omnes tangit*, ktorej pôsobnosť mala byť rozšírená zo súkromného práva na teóriu zástupníctva v rehoľných komunitách, odtiaľ k teóriám konciliarizmu a napokon aj k ideám národnej konštitučnej monarchie. Porov. De regulis iuris 29. Bližšie k tejto problematike pozri FRAHER, R. M.: The Theoretical Justification for the New Criminal Law of the High Middle Ages: *Rei publicae interest, ne crimina remeant impunita*. In *University of Illinois Law Review*. Vol. 36 (1984), s. 579–580.

a zdržiava ich od páchania zla.⁵⁷ Na tomto pozadí ju použil na ospravedlnenie eliminovania, respektíve obmedzenia viacerých do toho času zaužívaných práv obžalovaného, za pomoci ktorých sa mohol riadne procesne brániť. Ako vhodný príklad možno v tomto ohľade uviesť hájenie potenciálneho vynesenia rozsudku pri všeobecne známom zločine aj bez predvolania obžalovaného, čo bolo v príkrom rozpore s riadnym súdnym procesom (*ordo iudicii*).⁵⁸

4 Vplyv na ďalší vývoj trestného práva

Uvedené interpretácie našli odzrkadlenie čoskoro nielen v právnej vede, ale i praxi, pričom väčšina legislatívnych inovácií v trestnom práve v období 13. až 16. storočia sa ospravedlňovala práve maximou pápeža Inocenta III. Keďže rímske justiniánske právo poskytovalo minimum procesných smerníc použiteľných na vtedajší život, bolo to kánonické právo, ktoré disponovalo v známom rímsko-kánonickom procese (*processus Romanus canonicus*) determinujúcim postavením.⁵⁹ Ten bol inovatívny najmä zavedením zásady rovnosti strán pred zákonom, prezumpcie nevinny, apelačných oprávnení a prioritným sledovaním polepšujúceho účelu trestu vrátane skúmania otázok zavinenia a úmyslu páchatel'a. Na druhej strane však z uvedených princípov pripúšťal viaceré výnimky, pričom väčšina z nich bola ospravedlňovaná práve frázou zachytenou v dekretálii *Ut fame*,

---

⁵⁷ Porov. Lectura ad X 5,39,35.

⁵⁸ Samotný Hostiensis však nezastával tento postoj bezvýhradne, skôr v zmysle istej výnimky. Proces bez prítomnosti obžalovaného tak v zásade pripustil len vtedy, ak by zdržanie viedlo ku škandálu alebo vážnemu nebezpečenstvu pre štát. Porov. Lectura ad X 3,2,8.

⁵⁹ Ten vznikol najmä na základe rozsiahleho používania rímskeho práva cirkevnými súdmi a predstavoval výsledok syntézy rímskoprávných (čiastočne i germánskoprávných, predovšetkým longobardských) a kánonickoprávných prvkov. Porov. EVANS, G. R.: *Law and Theology in the Middle Ages*. London : Taylor And Francis, 2002, s. 93. Práve rímsko-kánonický proces sa stal v stredovekej spoločnosti významným činiteľom, ktorý prekonával dovtedajšie súdne obyčaje národných práv a svojou dokonalosťou a precíznosťou napokon značne ovplyvnil podobu procesného práva takmer všetkých kontinentálnych právnych systémov (vrátane anglo-amerického). Porov. BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 156. Do svetského súdnictva sa pritom vo väčšine krajín dostal ešte pred recepciou rímskeho práva a významne prispel k rozšíreniu kánonickoprávneho vplyvu v práve súkromnom. Porov. HOBZA, A./TUREČEK, J.: *Úvod do cirkevného práva*. Praha : Nákladem vlastním, 1929, s. 161 a WESENBERG, G./WESENER, G.: *Neuere deutsche Privatrechtsgeschichte im Rahmen der europäischen Rechtsentwicklung*. Vierte, verbesserte und ergänzte Auflage. Wien – Köln : Böhlau Verlag, 1985, s. 18. K detailnému pojednaniu o rímsko-kánonickom procese a jeho vplyvoch na stredovekú i novovekú právnu kultúru bližšie pozri NÖRR, K. W.: *Römanisch-Kanonisches Prozessrecht. Erkenntnisverfahren erster Instanz in civilibus*. Enzyklopädie der Rechts- und Staatswissenschaft Abteilung Rechtswissenschaft. Berlin – Heidelberg : Springer, 2012 a LITEWSKI, W.: *Der römisch-kanonische Zivilprozeß nach den älteren ordines iudiciarii*. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1999.

pováčšine priamo slovami *publicae utilitatis intersit, ne crimina remaneant impunita*. V zásade sa totiž zdôrazňovalo, že samotná komunita musí mať záujem na trestnom stíhaní páchatel'ov, čo viedlo k ďalekosiahlym zmenám vo viacerých aspektoch trestného procesu.⁶⁰ Najvýraznejšia spočívala v postupnom opúšťaní premís akuzačného procesu a jeho nahrádzaní procesom inkvizičným, ktorý umožňoval viaceré priame zásahy do základných práv obžalovaného.⁶¹ Tieto postupy sa ospravedlňovali a procesne aplikovali vtedy, ak bolo konanie páchatel'a natoľko závažné, že ohrozovalo verejný záujem spoločnosti. Uvedený postoj je zrejmý z prístupu už spomenutého kánonistu Hostiensisa, ktorý navrhol v prípade ťažkých trestných činov uprednostňovanie inkvizičného procesu práve s odkazom na Inocentovu dekretáciu.⁶² Ako príklad možno v uvedenom ohľade uviesť jeho odmietnutie názoru, že sudca nemôže prinútiť svedkov svedčiť, označiac túto úlohu za predmet verejného záujmu. Ak by totiž súd nemohol jednotlivcov k svedčeniu primäť, reálne by hrozilo, že nevinný bude nespravodlivo odsúdený a vinný oslobodený.⁶³ Na základe toho by bolo potom zrejmé, že zločiny by zostali nepotrestané.

Názory ovplyvnené prístupom Inocenta III. sa prejavili i v Hostiensisovom posune od súkromných iniciatív, prejavujúcich sa pri trestných stíhaniach možnosťou vznesenia obžaloby postavenej na *interesse*, k iniciatívam verejným, umožňujúcim udávanie páchatel'ov za každých okolností, keďže potrestanie zločinu musí byť v záujme každého člena spoločnosti.⁶⁴ Uvedený prístup tak umožňoval kompetentným verejným autoritám viesť inkvizičné vyšetrovanie bez potreby vznesenia akejkoľvek súkromnej žaloby alebo udania. Uvoľnenie z viacerých uznávaných procesnoprávných zásad chrániacich osobu obžalovaného sa prejavilo tiež v dovolení sudcom postupovať bez zachovania akýchkoľvek formalít práva (*de plano*), čo posilňovalo úlohu ich diskrečnej moci (*discretio, arbitrium*), a to či už vo

⁶⁰ Porov. FRAHER, R. M.: The Theoretical Justification for the New Criminal Law of the High Middle Ages: *Rei publicae interest, ne crimina remeant impunita*. In *University of Illinois Law Review*. Vol. 36 (1984), s. 581.

⁶¹ Porov. PENNINGTON, K.: The Jurisprudence of Procedure. In HARTMANN, W./PENNINGTON, K. (eds.): *The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law*. Washington : The Catholic University of America Press, 2016, s. 142–143.

⁶² Porov. Summa aurea, De officio iudicis, Quid sit officium iudicis?

⁶³ Akuzačný proces totiž fungoval na princípe *lex talionis*, na základe ktorého, ak žalobca nedokázal vinu obžalovaného, mal podstúpiť ten istý trest, ktorý mu hrozil. Výberom inkvizičného procesu alebo udania sa však žalobca tomuto riziku vyhol. Bližšie k tejto problematike pozri LAW, J./MARTIN, E. A.: *Oxford Dictionary of Law*. Oxford : Oxford University Press, 2014; PLOSCOWE, M.: Development of Inquisitorial and Accusatorial Elements in French Procedure. In *Journal of Criminal Law and Criminology*. Vol. 23 (1932), No. 3, s. 372–394 a NÖRR, K. W.: Zur Stellung des Richters im gelehrten Prozess der Frühzeit. *Iudex secundum allegata non secundum conscientiam iudicat*. München : C. H. Beck, 1967, s. 43–44.

⁶⁴ Porov. Summa aurea, De denunciatoribus.

vzťahu k vzneseniu obžaloby, vyšetrovaniu vrátane vynesenia rozsudku. Obdobné stanoviská napokon zastával i kánonista Sinibaldus Fieschi, neskorší pápež Inocent IV. (1243–1254), ktorý obdobne umožnil sudcovi postupovať sumárnym spôsobom v prípade všeobecne známeho zločinu, keďže *interest rei publice, ne crimina remaneant impunita*.⁶⁵ Názory oboch kánonistov reflektovalo i najslávnejšie stredoveké procesnoprávne dielo, predstavujúce kompendium rímsko-kánonického procesu, *Speculum iudiciale*, spísané okolo roku 1271 neskorším biskupom z Mende, Viliamom Durantisom († 1296). Práve jeho spis sa totiž stal štandardom pre všetky ďalšie procesnoprávne pojednania a týmto postavením disponoval najneskôr do konca stredoveku.⁶⁶ Aj Viliam Durantis zdieľal pohľad oboch kánonistov ohľadom trestania, čo je zrejmé zo slov použitých na začiatku tretej knihy, v ktorých zdôraznil užitočnosť pre štát, aby zločiny nezostali nepotrestané, výslovne označujúc tento prístup za *doctrina nova*.⁶⁷ Uvedené sa obdobne odzrkadlilo v obmedzení práv obžalovaného a procesných garancií, ktoré boli súčasťou rímsko-kánonickej tradície ešte v období 12. storočia, a to všetko vo verejnom záujme.⁶⁸ Je teda zrejmé, že zločiny a ich trestanie sa v tomto období stávali v prvom rade predmetom verejného záujmu.

Slávny italský právnik Albertus Gandinus († 1310) v nadväznosti na to umožnil sudcom prinútiť žalobcov k vzneseniu obvinenia proti podozrivým zločincem, keďže pre každé spoločenstvo je dôležité, aby zločiny nezostali nepotrestané.⁶⁹ Aj on navyše akceptoval stanovisko, že *fama*, respektíve zlá povest' je dostatočným základom pre súd k začatiu vyšetrovania proti podozrivému. Každý inkvizičný sudca mal byť nielen ochrancom spoločnosti proti zločinom, ale svojou činnosťou zároveň vnášať strach do srdca potenciálnych páchatel'ov.⁷⁰ Uvedené našlo svoju reflexiu najmä v práve dokazovania, a to predovšetkým vo vzťahu k dostatočnosti použitia inštitútov *fama*, *notorium*, *manifestum*, respektíve *indicia* na

⁶⁵ Porov. Commentaria ad X 3,2,7. Pozvoľné presadzovanie výnimiek z procesnoprávných štandardov ochrany obžalovaného sa však prejavilo v jeho názore o nemožnosti prinútiť svedkov v trestnej kauze svedčiť. Takúto výnimku pripustil Inocent IV. len za tých okolností, ak by hrozilo neodhalenie ďalšieho zločinu, hrozba škandálu alebo išlo o najťažšie delikty, ako napríklad heréza. Porov. Commentaria ad X 2,21,1.

⁶⁶ Durantis mal uvedené dielo dokončiť ešte keď slúžil ako sudca, pričom revidovať ho mal počas zastávania úradu biskupa. Práve *Speculum iudiciale* mu napokon malo podľa viacerých bádateľov zaistiť jedno z najdôležitejších miest medzi právnymi učencami všetkých čias. Porov. KANTOROWICZ, H.: *Studies in the Glossators of the Roman Law*. Cambridge : University Press, 1938, s. 123.

⁶⁷ Porov. *Speculum iudiciale* 3.

⁶⁸ Porov. FRAHER, R. M.: The Theoretical Justification for the New Criminal Law of the High Middle Ages: *Rei publicae interest, ne crimina remeant impunita*. In *University of Illinois Law Review*. Vol. 36 (1984), s. 584–585.

⁶⁹ Porov. Tractatus de maleficiis, Quid sit accusatio et quando accusator sit necessarius 4.

⁷⁰ Porov. Tractatus de maleficiis, A quo vel a quibus possit fama incipere.

odsúdenie páchatel'a.⁷¹ Zatiaľ čo teda rímsko-kánonický proces požadoval ako minimálny štandard svedectvo dvoch očitých svedkov alebo priznanie obžalovaného, v 13. storočí sa vytvoril súbor alternatívnych štandardov, ktoré umožňovali uvedené požiadavky prekonať a ich nedodržanie ospravedlniť.⁷² Najmä snaha neponchať vážne delikty nepotreštané napokon kánonistov viedla k vymedzeniu určitého druhu trestných činov (najmä sexuálne prehrešky klerikov, heréza a úžera), pri ktorých postačovali na odsúdenie páchatel'a súdom aj dôkazy nižšej kvality. Verejný záujem stál taktiež za ospravedlnením použitia tortúry pri existencii čiastkových dôkazov (*probationes partiales*), čo malo viesť k zabezpečeniu získania priznania obžalovaného.⁷³ Premisy inkvizičného procesu sa čoskoro presadili v praxi, aby neskôr dominovali v cirkevnom i sekulárnom súdnictve, a tento status si udržali až do čias osvietenstva.⁷⁴ Ich etablovanie súviselo najmä so záujmom pápežov vrcholného stredoveku o kontrolu nad rozsiahlou súdnou organizáciou, ktorej úlohou bolo chrániť hodnoty zjednocujúce všetkých veriacich v Krista.⁷⁵ Niektorí bádatelia však argumentujú, že dôležitejším boli schopnosti inkvizičného procesu pri odhaľovaní pravdy, keďže staršie postupy sa dlhodobo ukazovali ako málo efektívne.⁷⁶ Na tomto pozadí neprekvapuje, že ešte v 13. storočí prešli všetky *maleficia* pod verejnú inkvizičnú jurisdikciu, ktorá bola oprávnená

⁷¹ Porov. X 3,2,7–8.

⁷² Porov. DAMAŠKA, M.: *Evaluation of Evidence. Pre-Modern and Modern Approaches*. Cambridge : Cambridge University Press, 2019, s. 56–60 a 88–89 a BRUNDAGE, J. A.: *Medieval Canon Law*. London : Longmans, 1996, s. 93. Aj v rámci inkvizičného procesu mal sudca na prvom mieste nájsť plný dôkaz, čomu malo okrem iného napomôcť i rozdelenie vyšetrovania do dvoch fáz. Predmetom prvého, tzv. všeobecného vyšetrovania (*inquisitio generalis*), bolo zistiť či bol zločin naozaj spáchaný a ak áno, či ho reálne spáchala podozrivá osoba. Ak boli tieto dva predpoklady (*fundamenta inquisitionis*) splnené, mohol pristúpiť k otvoreniu špeciálneho vyšetrovania (*inquisitio specialis*) smerujúceho k zhromaždeniu dôkazného materiálu potrebného na vynesenie rozsudku. Porov. FRAHER, R. M.: IV Lateran's Revolution in Criminal Procedure: the Birth of *inquisitio*, the End of Ordeals and Innocent III's Vision of Ecclesiastical Politics. In CASTILLO LARA, R. J. (ed.): *Studia in honorem eminentissimi cardinalis Alphonsi M. Stickler*. Roma : Libreria Ateneo Salesiano, 1992, s. 97–111. Napriek tomu sa však aj po presadení inkvizičného procesu naďalej trvalo na zásade, že obžalovaného možno odsúdiť len za predpokladu, ak sú usvedčujúce dôkazy „jasnejšie než poludňajšie slnko“ (*luce meridiana clarior*). Bližšie k tejto problematike pozri PALAZZOLO, G. A.: *Prova Legale e Pena: La crisi del sistema tra medio evo et moderno*. Naples : Jovene, 1979, s. 3–5.

⁷³ Porov. WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*. New Haven – London : Yale University Press, 2008, s. 70 a PENNINGTON, K.: The Jurisprudence of Procedure. In HARTMANN, W./PENNINGTON, K. (eds.): *The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law*. Washington : The Catholic University of America Press, 2016, s. 141.

⁷⁴ Viacerí bádatelia konštatujú, že jeho zárodky možno na cirkevných súdoch datovať už do obdobia rokov 1150 až 1160. Porov. HELMHOLZ, R.: The Early History of the Grand Jury and the Canon Law. In *University of Chicago Law Review*. Vol. 50 (1983), s. 613–627.

⁷⁵ Porov. KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 3. Zlaté obdobie kresťanského stredoveku*. Levoča : Polypress, 2001, s. 288 a RAPP, F.: *Svatá říše římská národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.* Praha – Litomyšl : Paseka, 2007, s. 151.

⁷⁶ Porov. DAMAŠKA, M.: *Evaluation of Evidence. Pre-Modern and Modern Approaches*. Cambridge : Cambridge University Press, 2019, s. 52¹⁹.

postupovať *ex officio*, a najneskôr od 15. storočia sa *inquisitio* začala tešiť statusu štandardného trestného procesu, a to na úkor *accusatio*, nedostatočne reflektujúcej verejnú potrebu odhaľovania a trestania zločinov.⁷⁷

Záver

I keď je zrejmé, že dekretálie *Ut fame*, a to či už z pohľadu predloženej otázky, ako aj pápežovej odpovede, v prvom rade reflektovala starší konflikt medzi anglickou korunou a pápežstvom po mučeníckej smrti Tomáša Becketa, Inocent III., ako skúsený vládca i právnik, použil frázu *publicae utilitatis intersit, ne crimina remeant impunita* s najväčšou pravdepodobnosťou s vedomím potenciálneho ovplyvnenia ďalšieho vývoja trestného práva. Sám si bol totiž veľmi dobre vedomý svojej pozície a dosiahnutého statusu nielen ako hlavy Katolíckej cirkvi, ale taktiež svetskej spoločnosti, keďže vtedajšia situácia mu bola vo viacerých ohľadoch naklonená, čo mu neskôr umožnilo suplovať funkcie, na ktoré predstavitelia vtedajšej svetskej moci jednoducho nestačili. Rozvoj *ius commune* a jeho aplikácia v každodennom živote potom prispeli k tomu, že verejné autority podporované učenými právnikmi začali čoraz viac a výraznejšie vnímať svoje povinnosti stíhať zločincov a trestať ich.⁷⁸ I keď kresťanský duch zostal naďalej zachovaný v penitencnej teórii presadzovanej cirkevnými Otcami, od čias vrcholného stredoveku sa čoraz viac zdôrazňovali odstrašujúce účinky trestu, ktoré začali v trestnom práve dominovať.⁷⁹ Tento prístup, racionalizujúci toto právne odvetvie v termínoch predmetnej maximy, však zároveň umožnil priamo či nepriamo prijatie najdrsnejších prvkov nielen uznávanej rímskoprávnej tradície, ale taktiež Starého Zákona a lombardských zákonov.⁸⁰ Okrem toho dochádzalo k obmedzovaniu do toho času akceptovaných trestnoprávných princípov a noriem chrániacich obžalovaného a zabezpečujúcich mu istotu spravodlivého procesu. Ten mohol byť napríklad so statusom

⁷⁷ Bližšie k tejto problematike pozri SANTALUCIA, B.: *Accusatio e inquisitio nel processo penale romano di età imperiale*. In *Seminarios complutenses de derecho Romano*. Vol. 14 (2002), s. 179–194.

⁷⁸ Porov. PENNINGTON, K.: *Innocent III and the ius commune*. In HELMHOLZ, R./MIKAT, P./MÜLLER, J./STOLLEIS, M. (eds.): *Grundlagen des Rechts: Festschrift für Peter Landau zum 65. Geburtstag*. Paderborn : Verlag Ferdinand Schöningh, 2000, s. 352–354.

⁷⁹ Porov. ULLMANN, W.: *The Medieval Idea of Law as Represented by Lucas de Penna*. London : Methuen & Co., 1946, s. 142–162.

⁸⁰ Porov. FRAHER, R. M.: *The Theoretical Justification for the New Criminal Law of the High Middle Ages: Rei publicae interest, ne crimina remeant impunita*. In *University of Illinois Law Review*. Vol. 36 (1984), s. 588.

podozrivého odsúdený aj v prípade, ak sa nedostavil na predvolanie pred súd, pričom obmedzené bolo za istých okolností i jeho právo na odvolanie. Z pohľadu svetského práva sa uvedené prejavilo aj v skutočnosti, že napríklad v italských komúnach začalo na tamojších sekulárnych súdoch svedectvo policajných úradníkov disponovať rozhodujúcou váhou.⁸¹ Z kánonickoprávneho hľadiska možno badať rovnaký vývoj pri formovaní inkvizičného procesu, uplatňovaného najprísnejšie pri stíhaní najvážnejších deliktov, a to najmä herézy.⁸²

Vo všeobecnosti tak možno konštatovať, že predmetná maxima významne ovplyvnila trestný proces, práva a úlohy strán, právo dokazovania, ciele trestných inštitútov vrátane koncepcie zločinu samotného. Hoci teda Inocent III. nebol prvý, kto skombinoval myšlienky zločinu, trestu a verejného záujmu, vďaka jeho osobnosti a postaveniu vtedajšieho pápežstva sa stali pevnou a neodmysliteľnou súčasťou právnického slovníka. Dôležitosť tejto zásady bola o to väčšia, že civilní právnici ju od kánonistov prijali práve v čase formačných období západného trestného práva.⁸³ Nevyhnutné prepojenie kánonického práva s právom rímskym jej zase zabezpečilo široké akceptovanie v zmysle starších konceptov, siahajúcich až do čias cisárskeho Ríma, keď boli premisy formulového procesu postupne nahrádzané procesom kogničným. Cisári totiž zmocnili provinčných miestodržiteľov stíhaním tzv. *crimina extraordinaria*, tvoriacich určitý protipól voči *crimina ordinaria*, čo viedlo k ďalším svojvoľnostiam pri uplatňovaní noriem rímskeho trestného práva v praxi.⁸⁴ Najmä pri nich sa napokon bežne pripúšťali výnimky z princípu *nullum crimen sine lege* a umožňovalo sa potrestať páchatel'a aj v prípade absencie formálne ustanovenej sankcie v písanom zákone alebo obyčaji. Pri ich posudzovaní navyše sudcovia rozhodovali len na základe svojej diskrečnej moci, zvažujúc všetky okolnosti zločinu v celej komplexnosti.⁸⁵ Podobnú výnimku si napokon v nadväznosti na to v rámci interpretácie maximy Inocenta III. vyhradila aj Cirkev

---

⁸¹ Porov. Bartolus de Saxoferrato, *Commentaria ad D* 48,3,6.

⁸² Bližšie k tejto problematike pozri napríklad BACHRACH, D.: *The Inquisition*. San Diego : Lucent Books, 1995, s. 27n.

⁸³ Porov. FRAHER, R. M.: *The Theoretical Justification for the New Criminal Law of the High Middle Ages: Rei publicae interest, ne crimina remeant impunita*. In *University of Illinois Law Review*. Vol. 36 (1984), s. 589–590 a 594–595.

⁸⁴ I neskoršie pramene však naďalej rozoznávali medzi súkromnými deliktami žalovateľnými len zo súkromnej iniciatívy a *crimina*, pri ktorých sa trestná iniciatíva pripúšťala komukoľvek. Bližšie k tejto problematike pozri ASTON, W. D.: *Problems of Roman Criminal Law*. In *Journal of the Society of Comparative Legislation*. Vol. 13 (1913), No. 2, s. 213–231; AMIELAŃCZYK, K.: *Cognitio extra ordinem w rzymskim prawie karnym publicznym*. In *Studia iuridica Lublinsensia*. Vol. 25 (2016), No. 3, s. 41–51 a JONES, A. H. M.: *The Criminal Courts of the Roman Republic and Principate*. Oxford : Blackwell, 1972, s. 90n.

⁸⁵ Bližšie k tejto problematike pozri MECCARELLI, M.: *Arbitrium: un aspetto sistematico degli ordinamenti giuridici in eta di diritto commune*. Milano : Giuffrè, 1998, s. 208n.

a na jej základe tak bolo možné súdiť aj za zločiny nezahrnuté v žiadnom písanom zákone alebo obyčaji, ak zločin zakazoval Božský alebo prirodzený zákon.⁸⁶ Aj na tomto pozadí sú zrejmé viaceré paralely medzi kánonickoprávnym a rímskoprávnym vývojom, osobitne v oblasti procesného práva, trestné procesné právo nevynímajúc. I na základe predchádzajúceho výkladu je tak zrejmé neustále prelínanie elementov oboch klasických právnych systémov, ktoré sprevádzalo celý právny vývoj, pričom šírka ich aplikácie v pozitívnom práve sa poväčšine odvíjala od nastavenia ľudskej spoločnosti v tej-ktorej etape jej vývoja.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

AMIELAŃCZYK, K.: *Cognitio extra ordinem* w rzymskim prawie karnym publicznym. In *Studia iuridica Lublinensia*. Vol. 25 (2016), No. 3;

ASTON, W. D.: Problems of Roman Criminal Law. In *Journal of the Society of Comparative Legislation*. Vol. 13 (1913), No. 2;

BACHRACH, D.: *The Inquisition*. San Diego : Lucent Books, 1995;

BARBER, M.: *The Cathars: Dualist Heretics in Languedoc in the High Middle Ages*. Harlow : Longman, 2000;

BARBER, M.: *Medieval Heresy: Popular Movements from the Gregorian Reform to the Reformation*. Oxford : Blackwell, 2002;

BARLOW, F.: *Thomas Becket*. Berkeley : University of California Press, 1986;

BERMAN, H. J.: *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. London : Harvard University Press, 1983;

BOLTON, B.: *Studies on Papal Authority and Pastoral Care*. Ashgate : Variorum, 1995;

BRUNDAGE, J. A.: *Medieval Canon Law*. London : Longmans, 1996;

BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago : The University of Chicago Press, 2008;

---

⁸⁶ Toto pravidlo je obsiahnuté aj v platnom kánonickom práve, pričom jeho existencia sa poväčšine ospravedľňuje vyvolaným pohoršením medzi veriacimi, ktoré je potrebné odstrániť potrestaním páchatel'a. Za týchto okolností tak opätovne dostáva prednosť analyzovaná zásada, na ktorej bol vystavaný aj inkvizitný proces. Porov. cann. 2222 CIC 1917 a 1399 CIC 1983. Tá však nepoprela nevyhnutnosť zásadného uplatňovania princípu *nullum crimen sine lege* na cirkevných súdoch, čo dopomohlo jeho definitívnemu presadeniu v časoch osvietenstva aj vo svetskóm práve. Porov. PIHLAJAMÄKI, H./KORPIOLA, M.: Medieval Canon Law: The Origins of Modern Criminal Law. In DUBBER, M. D./HORNLE, T. (eds.): *The Oxford Handbook of Criminal Law*. Oxford : Oxford University Press, 2016, s. 207–208.

PŘÁVNE ROZPRAVY ON-SCREEN II. – Sekcia dejín a teórie štátu a práva

online vedecká konferencia - 13. november 2020

- BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního I.* Praha : Věšhrd, 1946;
- BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního II.* Praha : Věšhrd, 1946;
- CLARKE, P. D.: *The Interdict in the Thirteenth Century. A Question of Collective Guilt.* Oxford : Oxford University Press, 2007;
- DAMAŠKA, M.: *Evaluation of Evidence. Pre-Modern and Modern Approaches.* Cambridge : Cambridge University Press, 2019;
- DERDA, H.-J.: Päpstliche Autorität und weltliche Herrschaft: Der Machtanspruch von Papst Innocenz III. zur Zeit des deutschen Thronstreits. In HUCKER, B. U./HAHN, S./DERDA, H.-J. (eds.): *Otto IV. Traum vom welfischen Kaisertum.* Petersberg : Imhof Verlag, 2009;
- DOLINSKÝ, J.: *Dejiny Cirkvi. Druhý diel. Stredovek.* Bratislava : Dobrá kniha, 1997;
- ELZE, R.: *Sic transit gloria mundi – Zum Tode des Papstes im Mittelalter.* In *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters.* Vol. 34 (1978);
- EVANS, G. R.: *Law and Theology in the Middle Ages.* London : Taylor And Francis, 2002;
- FRAHER, R. M.: The Theoretical Justification for the New Criminal Law of the High Middle Ages: *Rei publicae interest, ne crimina remeant impunita.* In *University of Illinois Law Review.* Vol. 36 (1984);
- FRAHER, R. M.: IV Lateran's Revolution in Criminal Procedure: the Birth of *inquisitio*, the End of Ordeals and Innocent III's Vision of Ecclesiastical Politics. In CASTILLO LARA, R. J. (ed.): *Studia in honorem eminentissimi cardinalis Alphonsi M. Stickler.* Roma : Libreria Ateneo Salesiano, 1992;
- FRANZEN, A.: *Malé dějiny církve.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006;
- FRASSATTO, M. (ed.): *Heresy and the Persecuting Society in the Middle Ages: Essays on the Work of R. I. Moore.* Leiden – Boston : Brill, 2006;
- GIVEN, J.: *Inquisition and Medieval Society: Power, Discipline, and Resistance in Languedoc.* Ithaca : Cornell University Press, 1992;
- GOEZ, E.: *Mathilde von Canossa.* Darmstadt : Primus-Verlag, 2012;
- GOLINELLI, P.: *Matilde e i Canossa nel cuore del medioevo.* Milano : Camunia, 1991;
- HELMHOLZ, R.: The Early History of the Grand Jury and the Canon Law. In *University of Chicago Law Review.* Vol. 50 (1983);
- HOBZA, A./TUREČEK, J.: *Úvod do církevního práva.* Praha : Nákladem vlastním, 1929;
- HUTTON, W. H.: *Thomas Becket – Archbishop of Canterbury.* London : Pitman and Sons, 1910;

- JONES, A. H. M.: *The Criminal Courts of the Roman Republic and Principate*. Oxford : Blackwell, 1972;
- JUDÁK, V.: *Dejiny mojej Cirkvi. II. diel*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2004;
- KADLEC, J.: *Církevní dějiny. II. Raný středověk*. 3. přepracované vydání. Praha : Česká katolická Charita, 1983;
- KADLEC, J.: *Církevní dějiny. III. Vrcholný a pozdní středověk*. 3. přepracované vydání. Praha : Česká katolická Charita, 1983;
- KANTOROWICZ, H.: *Studies in the Glossators of the Roman Law*. Cambridge : University Press, 1938;
- KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 3. Zlaté obdobie kresťanského stredoveku*. Levoča : Polypress, 2001;
- LAW, J./MARTIN, E. A.: *Oxford Dictionary of Law*. Oxford : Oxford University Press, 2014;
- LIONELLO, L. G.: *Storia critica di Matilde di Canossa. Problemi (e misteri) della più grande donna della storia d'Italia*. Modena : Aedes Muratoriana, 1989;
- LITEWSKI, W.: *Der römisch-kanonische Zivilprozeß nach den älteren ordines iudicarii*. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1999;
- MAITLAND, F. W.: *Roman Canon Law in the Church of England. Six essays*. London : Methuen, 1898;
- MECCARELLI, M.: *Arbitrium: un aspetto sistematico degli ordinamenti giuridici in eta di diritto commune*. Milano : Giuffrè, 1998;
- MOORE, J. C.: *Pope Innocent III and His World*. London : Routledge, 1999;
- NÖRR, K. W.: *Zur Stellung des Richters im gelehrten Prozess der Frühzeit. Iudex secundum allegata non secundum conscientiam iudicat*. München : C. H. Beck, 1967;
- NÖRR, K. W.: *Römanisch-Kanonisches Prozessrecht. Erkenntnisverfahren erster Instanz in civilibus*. Enzyklopädie der Rechts- und Staatswissenschaft Abteilung Rechtswissenschaft. Berlin – Heidelberg : Springer, 2012;
- PALAZZOLO, G. A.: *Prova Legale e Pena: La crisi del sistema tra medio evo et moderno*. Naples : Jovene, 1979;
- PENNINGTON, K.: *Innocent III and the ius commune*. In HELMHOLZ, R./MIKAT, P./MÜLLER, J./STOLLEIS, M. (eds.): *Grundlagen des Rechts: Festschrift für Peter Landau zum 65. Geburtstag*. Paderborn : Verlag Ferdinand Schöningh, 2000;

PRÁVNE ROZPRÁVY ON-SCREEN II. – Sekcia dejín a teórie štátu a práva

online vedecká konferencia - 13. november 2020

- PENNINGTON, K.: The Jurisprudence of Procedure. In HARTMANN, W./PENNINGTON, K. (eds.): *The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law*. Washington : The Catholic University of America Press, 2016;
- PIHLAJAMÄKI, H./KORPIOLA, M.: Medieval Canon Law: The Origins of Modern Criminal Law. In DUBBER, M. D./HORNLE, T. (eds.): *The Oxford Handbook of Criminal Law*. Oxford : Oxford University Press, 2016;
- PLOSCOWE, M.: Development of Inquisitorial and Accusatorial Elements in French Procedure. In *Journal of Criminal Law and Criminology*. Vol. 23 (1932), No. 3;
- POST, G.: A Romano-Canonical Maxim *Quod omnes tangit* in Bracton. In *Traditio*. Vol. 4 (1946);
- RAPP, F.: *Církev a náboženský život západu na sklonku středověku*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996;
- RENDINA, C.: *Příběhy papežů. Životopisy 265 římských papežů*. Praha : Volvox Globator, 2005;
- RENNIE, K. R.: *The Foundations of Medieval Papal Legation*. London : Palgrave Macmillan, 2013;
- ROBERTSON, J. C. (ed.): *Materials for the History of Archbishop Thomas Becket*. London : Longman, 1881;
- SANTALUCIA, B.: *Accusatio e inquisitio nel processo penale romano di età imperiale*. In *Seminarios complutenses de derecho Romano*. Vol. 14 (2002);
- SCHATZ, K.: *Dějiny papežského primátu*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001;
- STAUNTON, M.: *Thomas Becket and his Biographers*. Woodbridge : The Boydell Press, 2006;
- STEIN, P.: *Regulae iuris from Juristic Rules to Legal Maxims*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1996;
- ŠPIRKO, J.: *Církevné dejiny II*. Turčiansky Svätý Martin : Neografia, 1943;
- TIERNEY, B.: *The Crisis of Church and State 1050–1300*. Toronto : University of Toronto Press, 1988;
- TIMKO, P.: *Dejiny pápežov*. Banská Bystrica : J. Havelka, 1944;
- ULLMANN, W.: *The Medieval Idea of Law as Represented by Lucas de Penna*. London : Methuen & Co., 1946;

VARALDA, C. E.: Il contributo di Innocenzo III alla formazione della cultura giuridica occidentale: in particolare in relazione al noto principio *rei publicae interest ne crimina remaneant impunita*. In *Vergentis*. Vol. 3 (2016);

WESENBERG, G./WESENER, G.: *Neuere deutsche Privatrechtsgeschichte im Rahmen der europäischen Rechtsentwicklung*. Vierte, verbesserte und ergänzte Auflage. Wien – Köln : Böhlau Verlag, 1985;

WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*. New Haven – London : Yale University Press, 2008.